

Europæiske partiers partifamilier og politiske ideologi

En undersøgelse af sammenhængen mellem europæiske partiers politiske holdninger og deres partifamilie-mæssige tilhørsforhold¹

Malthe Munkøe cand.scient.pol, og MA Political Economy

Normalt anskuer vi europæisk politik i forhold til bestemte partifamilier, liberale, socialdemokrater og så videre. Samfundet har imidlertid undergået store omvæltninger siden partifamilierne opstod i attenhundredetallet. Har partierne fra samme partifamilie tilpasset sig de nye forhold og nye politiske emner på samme måde, eller er der opstået så store politiske forskelle indenfor hver partifamilie at begrebet har mistet analytisk relevans?

Politisk konkurrence i moderne demokratier foregår som partipolitik. Partier med forskellige ideologiske positioner konkurrerer om at få flest stemmer, erobre magten og gennemføre deres ønskede politik (Müller og Strøm 1999). Partier har forskellige mål givet ved deres ideologiske baggrunde og elektorale strategier for at opnå dem givet ved den bestemte kontekst. Derfor kan partier grupperes i partifamilier i forhold til deres overordnede ideologiske standpunkter. I daglig tale såvel som indenfor politologien anvendes samlende begreber såsom konservative, socialdemokratiske og liberale partier. Det giver et overordnet billede af, hvor partier står ideologisk, og letter sammenligninger på tværs af landegrænser. Marks et al. (2002, 586) beskriver partifamilien som en „prisme“ eller en „verdensanskuelse“ hvorigennem politik forstås og artikuleres. På trods af forskellige forskelle mellem partier på tværs af landegrænser fungerer partifamilien i en eller anden forstand som en forenende fælles forståelse og referenceramme.

Inddelingen i partifamilier er opstået som følge af en række historiske udviklinger i Europa i slutningen af attenhundredetallet. Partisystemerne har undergået markante forandringer siden inddelingen i partifamilier blev etableret. Nye politiske spørgsmål og konflikter har vundet indpas i det politiske landskab, og flere af de gamle stridsspørgsmål har mistet betydning. For eksempel har emnerne europæisk integration og indvandring fået stor betydning i de fleste europæiske partisystemer, men de problemstillinger der oprindeligt var definerende for partifamilierne giver ikke svar på, hvordan partierne skal forholde sig til sådanne nye emner. Partiernes relation til samfundet og befolkningen har også ændret sig. De færreste partier er i dag tæt knyttet til en bestemt klasse eller befolkningsgruppe, og vælgerkorpset er blevet stadig mere labilt. Eftersom der er sket så store forandringer i det politiske landskab siden partifamilierne blev dannet er det ikke givet, at de stadig indfanger de væsentligste forskelle og lighedspunkter mellem partier.

Inddelingen i partifamilier er kun en anvendelig politologisk begrebsdannelse så længe der fortsat er en høj grad af kohærens i ideologiske positioner imellem de partier, der traditionelt grupperes under den samme partifamilie. Konservative partier må have forskellige lighedstræk, der adskiller dem fra de liberale partier, og så fremdeles. Mens mange studier anvender partifamilien som typologisk begreb er der mindre opmærksomhed i litteraturen omkring, hvor dækkende partifamilierne som begrebsdannelse reelt er i lyset af de markante forandringer europæisk partipolitik har undergået det sidste halve

århundrede. Mair og Mudde (1998, s. 211) argumenterer ligefrem for, at „[a]lthough the notion of the party family, with the various cross-national and cross-temporal similarities it implies, underlies much of the standard work on comparative party politics, it nevertheless remains one of the most under-theorized and least specified approaches to the general classification of parties“.

Mair og Mudde (1998) finder, at der i litteraturen er fire overordnede tilgange til det at inddele partier i partifamilier, henholdsvis oprindelse, transnationale forbindelser mellem partier, partiers politik og ideologi, og partiers navne. Men fælles for partiers oprindelse, deres transnationale forbindelser og navne er, at det kun er interessante og relevante kategorier i det omfang, de er stærkt korrelerede med partiernes politik og ideologi. Som sådan må partifamilier være givet ved en grad af intern politisk kohærens for at kunne anvendes meningsfyldt analytisk.

I sit klassiske studie om partityper skelner von Beyme (1985) imellem ti partifamilier: liberale, konservative, arbejderpartier, landbrugspartier, regionale partier, kristne partier, kommunistiske partier, protestpartier og økologiske bevægelser. En lignende opdeling anvendes i the Comparative Manifesto Project, der er en tidsserie over partiers ideologiske position givet ved deres partiprogrammer. Datasættet indeholder en opdeling i partifamilier med typologien kommunistiske partier, økologiske partier, socialdemokratiske partier, liberale partier, kristendemokratiske partier, konservative partier, nationalistiske partier, landbrugspartier, etniske og regionale partier, enkeltsagspartier, og en residualkategori for partialliancer uden et ledende parti (Budge et al. 2006, Comparative Party Manifesto handbook 2005). Selvom der har været en vis kritik af metoden til kodningen af partiernes holdninger til bestemte emner er det påfaldende, hvor lidt opmærksomhed der har været omkring selve anvendeligheden typologien for partifamilier. Denne typologi er ligeledes blevet forholdsvis ukritisk overtaget af mange andre studier (se for eksempel Meguin 2005, 2008, Adams et al. 2005, Adams og Ezrow 2009). Detaljerede metodiske overvejelser omkring typologier over partifamilier er sjældne. Det er kendetegnende for litteraturen, at de få studier der forholder sig analytisk til partifamilier specifikt undersøger betydningen af europæisk integration (Marks og Wilson 2000, Marks et al. 2002) eller de nye højrepartier (Mudde 1996, Rydgreen 2005), snarere end at forholde sig til anvendeligheden af partifamilier som analytisk begreb.

Dette studie undersøger, i hvor høj grad der er en sammenhæng mellem partiers politiske holdninger og deres partifamilie-tilhørsforhold. Der opereres således med den hypotese, at de europæiske partier oplever en

relativt høj grad af kohærens indenfor hver partifamilie. Dette gøres ved hjælp af et nyt datasæt, der er indsamlet i forbindelse med Europaparlamentsvalget i 2009 og indeholder informationer om alle de deltagende partiers holdninger til en række politiske emner. Herudfra undersøges graden af ideologisk samhørighed indenfor hver partifamilie i Europa.

Partifamilierne i Vesteuropa

De politiske partier og den politiske opdeling vi kender i dag er vokset frem igennem en længerevarende historisk udvikling. Lipset og Rokkan (1967) henfører i deres klassiske studie dannelsen af de etablerede partier til en række politiske udviklinger, der hidrørte fra den industrielle og den nationale revolution i Europa. Etableringen af nationalstater og industrialiseringen genererede en række politiske modsætningsforhold, såkaldte „cleavages“, som dominerede det politiske landskab. Partisystemerne voksede frem i henhold til disse cleavages.

Med industrialiseringen opstod en cleavage imellem kapitalejere og arbejdere. Den fremvoksende arbejderklasse og kapitalejernes interesser var ofte i modstrid med hinanden, som de mange konflikter på arbejdsmarkedet demonstrerede. Industrialiseringen førte ligeledes til etableringen af en cleavage imellem land og by, idet landbruget og byerhvervene havde forskelligrettede økonomiske interesser.

I takt med nationalismens udbredelse og statens stigende kontrol med en lang række samfundsmæssige funktioner opstod en konfliktdimension imellem stat og kirke. Staten ønskede at fravriste kirken magt indenfor mange områder såsom uddannelsessystemet, mens kirken forsøgte at fastholde eller ekspandere sin position. Konsolideringen af national magt øgede også forskellene mellem center og periferi. Dette gav anledning til konfliktlinjer, når periferiområder ønskede at fastholde kulturel og politisk autonomi på trods af centraliserings-tendenserne.

Der blev således etableret fire væsentlige cleavages: arbejder/kapitalejer, land/by, center/periferi, stat/kirke. De socialdemokratiske, kommunistiske og socialistiske partier voksede frem ved at artikulere og organisere arbejderklassens krav overfor kapitalejerne. Konservative partier voksede delvist frem som den eksisterende elite af kapitalejeres politiske base. Skillelinjen mellem land og by førte til dannelsen af bondepartier som det danske Venstre. I nogle europæiske lande førte modsætningsforholdet mellem stat og kirke til dannelsen af kristendemokratiske partier.

Stein og Rokkan (1967) argumenterer for, at der skete en „fastfrysning“ af partysystemerne da de først var etablerede. Nye politiske emner blev indpasset i det ek-

sisterende partisystem, og de overordnede strukturer for partikonkurrence bestod. Derved blev nye politiske holdninger artikuleret indenfor det eksisterende partisystem. Med fastfrysningen af de europæiske partisystemer forblev partikonkurrencen derfor struktureret ud fra en opdeling i partifamilier, som gik på tværs af landegrænser.

Optøningen af partisystemerne

Partisystemerne er ikke så fastfrosne og dominerede af de gamle partifamilier som før i tiden. Der er dels sket en række forandringer i vælgerkorpset og i samspillet mellem vælgere og partier, og dels en række ideologiske forandringer som har udfordret de gamle partifamilier.

Vælgerkorpset er blevet stadig mere labilt (Andersen et al. 2007). Partierne må derfor i stigende grad kæmpe om midtvelgere, snarere end at repræsentere deres faste vælgeres synspunkter. Desuden har valgdeltagelsen været faldende, og undersøgelser indikerer stadigt lavere tilid til politikerne og politiske institutioner (Pennings og Lane 1998). Partikonkurrencen er således ikke længere givet ved klassebestemte modsætningsforhold. Partierne har mistet deres traditionelle samfundsmæssige forankring, hvilket også afspejler sig i faldende medlemstal (Pedersen 1989, Bille 1994, Mair og van Biezen 2001, Mair 2008). Partierne har tilpasset sig denne udvikling ved at ændre deres elektorale strategi fra at være såkaldte massepartier til hvad Kirchheimer (1966) kalder „catch-all-partier“, forstået som det at de ikke længere har en bestemt vælgerbase, men forsøger at appellere bredt til størstedelen eller hele vælgerkorpset (Katz og Mair 1994). Det har været med til at reducere de klare ideologiske forskelle mellem partierne. Det har samtidig i mange tilfælde svækket partiorganisationen, hvor partiernes støtter er repræsenterede. Da partiernes medlemmer oftest er betragteligt mere ideologiske end de fleste vælgere har den udvikling ligeledes svækket betydningen af de gamle partifamiliers ideologiske udgangspunkter.

En væsentlig kilde til ideologiske forskelle imellem partier fra samme partifamilier er, at de opererer under forskellige betingelser hvad angår vælgerkorpsets politiske holdninger og de partipolitiske konkurrencedynamikker. For eksempel foretager Meguid (2005) en skelnen mellem nichepartier og mainstream-partier. Han argumenterer for, at partiers konkurrencestrategier varierer, således at mainstreampartier justerer deres politiske platform afhængig af medianvælgeren i befolkningen, mens nichepartier i stedet vælger deres politiske platform ud fra medianvælgeren i deres vælgersegment. Men disse dynamikker er udtryk for elektorale strategier og hvad der betragtes som værende mainstream, snarere end partierne ideologier som sådan. Ligeledes viser Downs (1957),

at konkurrencedynamikker under bestemte modelantagelser kan give partierne incitamenter til at søge ind mod medianvælgeren ved at gøre deres ideologiske positioner mere centriske. På samme måde har Sartori (1976) gjort gældende, at antallet af partier i partisystemer giver anledning til enten centrifugale eller centripetale konkurrencedynamikker, det vil sige i hvilket omfang partierne søger ind mod midtvelgerne eller ej. Forandringer i partikonkurrencens strukturer og dynamikker over tid vil derfor også kunne føre til større divergens imellem partierne indenfor hver partifamilie.

Partier afbalancerer således hensynet til stemmemaksimering med deres ideologiske udgangspunkt. Forskellige strategiske hensyn kan derfor føre til ideologisk divergens imellem partier indenfor den samme partifamilie. Mange partier ændrer desuden holdninger over tid, enten ved at man ændrer mening, eller at nye politikere med lidt andre holdninger erstatter de gamle. For eksempel har det britiske Labour markant andre økonomiske og sociale politikker end før Tony Blair kom til som leder. Dette skifte blev betragtet som nødvendigt efter det konservative partis lange dominans, og kan således ses som udtryk for eller muliggjort ud fra hensynet til stemmemaksimering. Der lå imidlertid ikke kun strategiske hensyn til grund herfor, men formentlig også en egentlig ændret opfattelse hos mange labour-politikere (Budge et al. 2007).

Udviklingen i det britiske arbejderparti er symptomatisk for en mere generel forandring. Den „keynianske konsensus“ er blevet brudt, og venstrefløjens partifamilier har derfor haft vanskeligere ved at forene en rimelig økonomisk politik med en høj grad af omfordeling og statsintervention i samfundøkonomien. Dette er blevet forstærket af den økonomiske globalisering, som yderligere har gjort det vanskeligt for et enkelt land at gennemføre markedsregulering (Scharpf 1987, Przeworski 1986, Garrett 1998, Piersson 2001, Swank og Steinmo 2002). Et forsøg på at håndtere dette er den såkaldte tredje vej (Giddens 1998), der indebærer en centristisk syntetisering af højre- og venstrefløjens politik. Mens det britiske Labour og i nogen grad det tyske SPD og de nordiske socialdemokratier har ført en sådan politik har andre partier indenfor partifamilien fastholdt en mere traditionel kurs. Dette har givet anledning til voksende splittelse indenfor partifamilierne på centrum-venstrefløj.

På den anden side af det politiske spektrum har der generelt ikke været den samme oplevelse af ideologisk krise. Tværtimod har udviklingen af neoliberal økonomisk politik med Reagan og Thatcher erobret dagsordenen efter tressernes og halvfjerdsernes marxistiske dominans i intellektuelle miljøer, og keynianske konsensus blandt økonomiske beslutningstagere (Dunleavy og

O'Leary 1987, Self 1993). Imidlertid er denne neoliberale strømning også blevet modtaget med skepsis i nogle traditionelle konservative miljøer, som anskueliggjort ved de konservative statsledere Sarkozy og Merkels kritik af den angelsaksiske model ovenpå finanskrisen. Dertil kommer at mange konservative oplever en moralsk krise. Gamle konservative værdier om familien, en vis form for autoritetstro og religion er under pres, hvilket har af født en række modreaktioner. Et slående eksempel er den amerikanske neokonservative bevægelse, (Se Kristol 1983 for en formulering af det neokonservative projekt). Den samme strømning kan genfindes i Europa, hvor man i Danmark for eksempel oplever stigende bekymring over bortfaldet af en samfundsmæssig „sammenhængskraft“, og hvor diskussioner om multikulturalisme og indvandring har blæst fornyet liv i den nationalkonservative tanke. Der er herved opstået en voksende splittelse imellem socialkonservative, nationalkonservative og økonomisk konservative positioner, hvilket kan forventes at udfordre kohærensens indenfor partifamilierne på højre side af det politiske spektrum.

Partier forventes at have en holdning til alle væsentlige samfundsmæssige spørgsmål. Derfor har partierne vedvarende måttet finde ud af, hvad de mente om nye problemstillinger, også selvom disse ikke kunne henføres til de oprindelige cleavages partierne var udsprunget af. I nogle tilfælde er det slået fejl. Det italienske kristendemokratiske parti er gået fra at være landets ledende til glemsel, og det danske jordskredsvalg var i høj grad et brud med, og ikke mindst opgør med, de gamle partiers dominans (Borre 1974). Og selvom partier har formået at tilpasse sig nye tider, er der ikke nogen a priori årsag til, at denne tilpasning skulle have været ensartet indenfor hver partifamilie, al den stund at de nye emner ikke relaterer sig til oprindelige cleavages og ideologiske positioner. For eksempel har socialdemokratiske partier været delt i spørgsmålet om europæisk integration, fordi nogle har set det som en trussel fordi det på den ene side øger det internationale konkurrencepres og underminerer nationale forsøg på at regulere økonomien, men på den anden side samtidig kan anvendes som et middel til at sikre mere styring af markedskræfterne på europæisk plan (Marks og Wilson 2000).

Inglehart (1977, 1990, 1997) peger på, at der foregår en politisk forskydning som følge af en demografisk forandring. Nye generationer er mere fokuserede på postmaterielle emner, mens de ældre generationer er mest fokuserede på materielle emner. Ifølge Inglehart skyldes det, at når en vælger oplever materiel tryghed, navnlig i deres tidligere år hvor deres politiske socialisering foregår, vil vedkommende være mere tilbøjelig til at fokusere på postmaterielle frem for materielle værdier og problemstil-

linger. Opmærksomheden skifter derfor i stigende grad til andre ikke-materielle bekymringer, efterhånden som samfundet oplever større velstand. Dette kan illustreres med opmærksomheden i tresserne og halvfjerdsere omkring emner såsom miljøhensyn, fredsbevægelserne, bevægelserne imod atomkraft og for lighed mellem kønnene. Politik kan ikke forstås udelukkende ud fra fordelingspolitiske eller traditionelle klassebestemte hensyn. Postmaterielle værdier vil gradvist vinde større indpas i det politiske landskab, og føre til at nye problemstillinger bliver afgørende.

Den klassiske højre-venstre skillelinje omkring økonomisk politik har mistet noget af sin betydning, og værdipolitik er tilsvarende blevet vigtigere. For eksempel er indvandrings- og integrationsspørgsmål og social kohærensens kontra multikulturalisme, blevet en afgørende problematik i dansk politik det seneste årti (Lykkeberg 2008, Andersen et al. 2007). Det indvandrerpolitiske emne har således været afgørende for Fogh-regeringernes valgmæssige succeser. Derfor er det eksempelvis blevet noget nær standarden i dansk politologi at operere med et todimensionelt politikrum bestående af økonomisk politik og værdipolitik (se for eksempel Andersen et al. 2007).

Dette tillader partiforskningen at tage højde for både traditionelle fordelingspolitiske konflikter og de nye væsentlige politiske emner, hvoraf de vigtigste er indvandring, miljø og europæisk integration. Disse emner har udgjort alvorlige udfordringer for de eksisterende partier og givet nye partier mulighed for at etablere sig i mange partisystemer. Det gælder for eksempel en række nye højrepartier og nationalkonservative partier som det franske Front National, det østrigske frihedsparti og Dansk Folkeparti. Der er væsentlige forskelle imellem disse partier (Rydgreen 2005), og der er en stående diskussion i litteraturen om, hvorvidt man kan tale om en egentlig højre-partifamilie (Bornschier 2010a). Det er tillige kendetegnende, at mange eksisterende partier har haft store problemer med at finde ud af, hvordan de skulle forholde sig til indvandringspolitikken. I Danmark har den borgerlige regerings seneste valgsejre i høj grad skyldtes den store splittelse i venstrefløjen omkring indvandringspolitikken, hvor mange partier stod meget fjernt fra midtervælgerne på spørgsmålet.

Europæisk integration har de senere år været et emne, der har givet anledning til stor splittelse i vælgerkorpset og indenfor partierne. Mens integrationsprocessen længe foregik ud fra en „permissiv konsensus“ (Lindberg og Scheingold 1970) hvor stats- og regeringsledere tog det for givet, at befolkningen støttede projektet afslørede de danske og franske afstemninger om Maastricht-traktaten, såvel som de efterfølgende franske og hollandske afstem-

ninger om Forfatningstraktaten og irske afstemninger om Lissabon-traktaten, en udbredt folkelig skepsis overfor EU. Dette har især været tilfældet på de to yderfløje af partisystemerne, men også blandt center-partiernes vælgere kan observeres en væsentlig skepsis i mange lande. I Danmark var der eksempelvis tidligere en relativt stor EU-modstand i Socialdemokratiet, mens de borgerlige partier ønskede mere integration. Det afspejler, at europæisk integration set fra centrum-venstre udgør et tvæægget sværd, som på den ene side reducerer staternes muligheder for at regulere markederne, og på den anden side muliggør øget overnational regulering (Hix og Lord 1997, Hooghe og Marks 2002). Europaparlamentsvalget i 2009 afslørede dog en voksende borgerlig EU-skepsis (Munkøe 2010), alt imens centrum-venstre vælgerne er blevet mindre skeptiske. Det harmonerer med, at EU i stigende grad har antaget karakter af at være et omfattende regulativt regime (Majone 1997) der i stigende grad træffer politiske beslutninger med væsentlige konsekvenser for medlemsstaterne på en lang række områder (Hix 2005), snarere end et indre marked alene funderet på økonomisk samarbejde og samhandel.

Miljøpolitik kom for alvor frem på den politiske dagsorden i løbet af halvferdserne, hvor flere partier begyndte at stille op alene eller primært på baggrund af miljøpolitiske mærkesager. Herved opstod en miljøbevist partifamilie.

Mens de ovenfor skitserede udviklinger peger i retning af en større splittelse i partier og indenfor partifamilierne eksisterer der en række andre dynamikker, som i stedet kan føre til større kohærens indenfor partifamilierne. En vigtig sådan dynamik er læring over tid. Når nogle politikker viser sig at fungere godt og frembringe valgsejre, er det nærliggende for søsterpartierne i andre lande at lade sig inspirere. Labour-regeringens elektorale såvel som økonomiske succes igennem halvfemserne inspirerede som nævnt ovenfor andre socialdemokratier til at følge en mere midtersøgende kurs.

En anden væsentlig dynamik er socialisering igennem europæisk politik. Partier har forskellige bånd til udenlandske søsterpartier, som de henter inspiration fra og har forskellig udveksling med. Dette forstærkes af den europæiske integration, fordi partierne fra samme partifamilie bringes tættere sammen indenfor europæisk politik. Internt i Europaparlamentet samarbejder man afhængigt af partifamilie snarere end nationalitet. Valget til politiske topposter i EU foregår også med hensyntagen til balancen mellem partifamilier. Derfor er det ikke uvæsentligt hvordan partier bliver opfattet af deres kolleger i udlandet, og denne opfattelse sker med reference til partifamilier.

I Europaparlamentet sidder de folkevalgte ligeledes i grupper afhængig af deres ideologiske udgangspunkt. Der er således en gruppe for de europæiske socialdemokrater og socialister, en venstreorienteret gruppe, en grøn gruppe, en kristendemokratisk gruppe, en forholdsvis euroskeptisk konservativ gruppe og en meget euroskeptisk gruppe. Da de europæiske partier såvel som partigrupper i Europaparlamentet generelt set kendetegnet ved at de folkevalgte i forholdsvis høj grad stemmer sammen i forhold til for eksempel amerikansk politik (Hix og Lord 1997, Hix et al. 2007) er disse tilhørsforhold langt fra uvæsentlige. Et nationalt partis folkevalgte har stærke incitamentter til at søge om tilslutning til en bestemt gruppe, da grupper bliver støttet økonomisk og er mere involveret i de politiske processer, herunder i valg af „rapporteurer“ og udvalgspladser (Hix og Lord 1997). Det giver gruppeledelsen vigtige styringsredskaber i forhold til medlemmerne. Desuden har de nationale partier sjældent stor bevågenhed omkring, hvordan deres repræsentanter agerer i Europaparlamentet. Medlemskabet i en gruppe i Europaparlamentet kan skabe større homogenitet indenfor partifamilierne, fordi der sker en udveksling af ideer og socialisering, og fordi partier må tage aktiv stilling til hvilken partifamilie de sympatiserer mest med.

Ágh (1996) argumenterer for, at de østeuropæiske partier igennem europæisk politik er blevet socialiseret ind i de vesteuropæiske partipolitiske strukturer. Meget sigende ændrede de estiske moderater navn til socialdemokrater, de rumænske humanister blev til konservative, og det litauiske demokratiske arbejderparti blev til et socialdemokratisk parti (Lewis og Mansfeldova 2006, 236). Derudover har denne socialisering også haft en indvirkning på regeringskoalitionsdannelsen i Østeuropa, hvor partierne i stigende grad udviser de samme konkurrencedynamikker som i Vesteuropa.

Partisystemer har ændret sig markant siden de blev etablerede i attenhundredetallet. Partiernes relation til vælgerne har ændret sig, og partiernes ideologi er i mange tilfælde også i nogen grad blevet forandret. Desuden er nye emnedimensioner kommet til, ligesom nogle nye partier har formået at opnå repræsentation trods de etablerede partiers dominans.

I den forstand er de fastfrosne partisystemer ved at „tø op“, og denne udvikling kan forventes også at have påvirket partifamilierne.

En vigtig debat i litteraturen om partisystemer er, hvorvidt vi oplever en „dealignment“ eller en „realignment“ (Dalton et al. 1984, Manza og Hout 1995, Klingemann og Fuchs 2005), det vil sige om de eksisterende politiske skel er ved at blive erstattet af nye, eller om vi

i stedet kommer til at opleve et politisk landskab der er langt mere flydende og uden faste mønstre og præget af store vælgervandringer. I det omfang de nye emner kan indpasses i de traditionelle partifamilier kan den overordnede struktur bevares, men hvis partifamilierne mister deres kohærens er det svært at undgå et overordnet billede af ustabilitet og manglende fast struktur i vælgeradfærd og partikonkurrencen.

Data

Studiet af partifamilier kompliceres yderligere af, at ingen forskere kan være eksperter i alle vesteuropæiske landes partisystemer, og derfor kan have svært ved at foretage nærstudier af ligheder og forskelle imellem partier indenfor de forskellige partifamilier. En anvendelig løsning er derfor at benytte internationale komparative datasæt.

Nærværende studie anvender data fra det såkaldte EU Profiler projekt, der er gennemført af det Europæiske Universitetsinstitut i Firenze understøttet af nationale ekspertgrupper. Alle europæiske partier der stillede op til Europaparlamentsvalget i 2009, såvel som partierne i Tyrkiet, Kroatien og Schweiz, er blevet kodet i henhold til partifamilie og deres politiske holdning til en række politiske spørgsmål udfærdiget af ekspertgruppen. Disse spørgsmål er udformet med henblik på at belyse alle relevante politiske emnedimensioner, gående fra økonomisk politik og omfordeling til europæisk integration og værdipolitiske problemer. Alle spørgsmål er blevet besvaret som en fem-item Likert skala gående fra meget enig til meget uenig, med en hverken enig eller uenig midterkategori og en ved ikke kategori. Kodningen er blevet foretaget ved, at partierne er blevet bedt om at placere sig selv ved at besvare spørgsmålene. Samtidig har landeholdene kodet partierne ved at gennemgå relevant materiale, herunder primært deres valgprogrammer. De partier der ikke har ønsket at deltage har i EU Profiler datasættet fået landeholdets kodning. I tilfælde af diskrepans mellem partiernes egenkodning og ekspertgruppernes kodning har ekspertgrupperne nærstudieret problemstillingen, og på den baggrund tildelt hvad der af ekspertgruppen blev vurderet at være den mest korrekte kodning. Med denne dobbeltkodning og omfattende datamateriale er EU Profiler datasættet særdeles velegnet til at studere de europæiske partifamilier nærmere.

Operationalisering af partifamilie

EU Profiler datasættet indeholder en inddeling i partifamilier. Denne er foretaget af ekspertgrupper og må således regnes for valid. Der anvendes en typologi som i store træk svarer til von Beymes klassiske inddeling, men forekommer at være inspireret af den eksisterende grup-

peinddeling i Europaparlamentet. Der skelnes således imellem et „far left“ og „centre-left“ snarere end mellem kommunistiske og arbejderpartier. Desuden foretages en skelnen mellem „centre-right“ og „national conservative“. Desuden indføres et euroskeptisk parti. Se box 1 for en oversigt.

Box 1 – partifamilierne i EU Profiler datasættet

Den grønne partifamilie
 Den venstreorienterede partifamilie („far left“)
 Centrum-venstre partifamilien
 Centrum-højre partifamilien
 Den nationalkonservative partifamilie
 Den EU-skeptiske partifamilie
 En „anden“ kategori

Da euroskeptikerne samler partier fra både højre- og venstrefløj og kun er enige hvad europæisk integration angår er det ikke en egentlig partifamilie i gængs forstand. Der ses derfor bort fra den euroskeptiske partigruppe og „anden“ kategorien i det følgende. Det må bemærkes, at det giver anledning til en beskeden fejlkilde i kraft af, at disse partier måske rettelig burde henføres til henholdsvis den nationalkonservative og venstreorienterede partifamilie i stedet for blot at blive ekskluderet. Da det vil kræve detaljeret viden om disse partier er det imidlertid ikke muligt. I et vist omfang er der desuden tale om enkeltspørgsmål såsom de danske Junibevegelsen og Folkebevægelsen imod EU, der under alle omstændigheder ikke kan henregnes til en anden partifamilie.

Det er værd at hæfte sig ved, at der anvendes en nationalkonservativ partifamilie snarere end en højrepartifamilie. Mange højrenationale partier såsom Vlaams Belang, die Republikaner og British National Party grupperes under „anden“, mens Dansk Folkeparti og andre lignende partier henregnes til den nationalkonservative partifamilie. Resultaterne for denne partifamilies vedkommende må derfor ses i lyset af, at nogle forskere i stedet opererer med en egentlig højrepartifamilie, mens EU Profiler datasættet anvender en nationalkonservativ gruppe uden at inddrage de partier, som regnes for højreekstremer.

Afdækning af politiske emner

EU Profiler datasættets spørgsmål anvendes til at undersøge partiernes holdninger til de vigtigste politiske emner. Ud fra datasættet udvælges 6 spørgsmål til at operationalisere de politiske emnedimensioner, som vurderes at være de vigtigste i dag: økonomisk politik og

Den grønne partifamilie						
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“
Meget uenig	13	3	10	0	7	1
Uenig	11	3	9	0	12	3
Hverken enig eller uenig	1	1	4	1	3	3
Enig	2	8	3	15	3	6
Meget enig	1	12	1	11	1	16
Ved ikke	1	2	2	2	3	0
I alt (antal partier i partigruppen)	29	29	29	29	29	29
Grad af kohærens	HØJ	MODERAT	HØJ	HØJ	HØJ	HØJ

omfordeling, indvandring, europæisk integration, miljøet, kriminalitet, og social tolerance („permissiveness“). Med sidstnævnte menes, hvor partiet er placeret imellem socialkonservatisme og tolerance, afspejlende en libertarisk-konservativ værdipolitisk akse. De anvendte spørgsmål er gengivet i box 2.

Box 2 – Spørgsmål til afdækning af partiernes politiske holdninger på 6 emnedimensioner

Emnedimension: indvandring

„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“

Emnedimension: social tolerance („permissiveness“)

„Den personlige anvendelse af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“

Emnedimension: Økonomi (Omfordeling/“big government“)

„Statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“

Emnedimension: miljø (klima)

„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“

Emnedimension: kriminalitet (straf/“lov og orden“)

„Kriminelle skal straffes hårdere“

Emnedimension: EU (europæisk integration)

„Europæisk integration er en god ting“

Disse emner repræsenterer de emnedimensioner, der fylder mest empirisk set i politiske debatter i dag. Mange af emnerne var ikke fremme, da de fleste partifamilier først blev grundlagt. De fleste udvalgte spørgsmål skulle relativt uproblematisk operationalisere en emnedimension. Social tolerance er imidlertid sværere at operationalisere med et spørgsmål, men den udvalgte problemstilling („legalisering af bløde stoffer til eget brug“) er både knyttet til emnedimensionen om social tolerance („permissive-

ness“) og er korreleret med andre spørgsmål i datasættet, som kunne komme i betragtning til at afdække social tolerance.

Graden af kohærens indenfor hver partifamilie hvad disse 6 centrale emnedimensioner angår måles ved at betragte, hvordan partierne indenfor hver partigruppe samlet betragtet forholder sig til hvert spørgsmål. Herudfra vurderes graden af kohærens indenfor hver emnedimension på en skala bestående af trinnene lav, moderat og høj, og på den baggrund indenfor hver partifamilie samlet set.

Den grønne partifamilie

Den grønne partifamilie udviser samlet set en høj grad af kohærens. Der er især en meget høj grad af enighed omkring miljøspørgsmål. Der er også en høj grad af enighed omkring indvandring, økonomi, kriminalitet og europæisk integration. Hvad angår social tolerance er der en moderat grad af kohærens, idet 12 partier er meget enige i at bløde stoffer bør legaliseres og 8 enige, mens 3 partier er uenige og 3 meget uenige.

Samlet set ønsker den grønne partifamilie, at der gøres mere på miljøområdet. Partifamilien støtter europæisk integration. De grønne partier er overordnet betragtet imod at begrænse indvandringen, imod at indføre strengere straffe for kriminalitet og en reduktion af de offentlige udgifter for at give skattelettelse. Endelig tenderer partifamilien mod at være socialt tolerant.

Den venstreorienterede partifamilie

Den venstreorienterede partifamilieudviser en høj grad af intern kohærens hvad angår økonomiske spørgsmål

Den venstreorienterede partifamilie							
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU	
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“	
Meget uenig	16	6	21	1	12	6	
Uenig	0	5	2	0	4	7	
Hverken enig eller uenig	2	0	0	0	2	5	
Enig	4	2	0	11	2	4	
Meget enig	0	9	1	12	2	4	
Ved ikke	5	5	3	3	5	1	
I alt (antal partier i partigruppen)	27	27	27	27	27	27	
Grad af kohærens	MODERAT	LAV	HØJ	HØJ	MODERAT	LAV	

og miljøpolitik, og en moderat grad af kohærens hvad indvandringsspørgsmålet og straf for kriminalitet angår. Derimod er der en lav grad af kohærens omkring social tolerance og europæisk integration.

Samlet set er den venstreorienterede partifamilie stærkt imod skattelettelse og ønsker, at der gøres mere for miljøet. Den tenderer stærkt mod at være uenig i udsagnet, at der skal gøres mere for at begrænse indvandringen, og i udsagnet at kriminalitet bør straffes hårdere. De venstreorienterede partiers holdninger til social tolerance og europæisk integration er meget spredte. Samlet set udviser partifamilien en forholdsvis høj grad af kohærens.

Centrum-venstre partifamilien

Betrager man centrum-venstre partifamilien overordnet er billedet, at der er en relativt høj grad af kohærens. Der er en høj grad af enighed omkring miljøpolitik og europæisk integration, og en moderat af enighed omkring økonomi og indvandringspolitik. Der er en lav grad af enighed omkring sociale tolerance-spørgsmål og kriminalitet.

Centrum-venstre partifamilien er meget pro-europæisk og støtter desuden en større indsats for miljøet. Den tenderer mod at være imod skattelettelse og imod at begrænse indvandringen. Holdningerne til kriminalitet er ganske vist forholdsvis delte, men langt de fleste partier

Centrum-venstre partifamilien							
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU	
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“	
Meget uenig	5	9	15	0	2	0	
Uenig	19	9	11	2	10	1	
Hverken enig eller uenig	6	3	2	10	12	0	
Enig	5	6	9	21	10	4	
Meget enig	1	3	0	2	2	31	
Ved ikke	2	8	1	3	2	2	
I alt (antal partier i partigruppen)	38	38	38	38	38	38	
Grad af kohærens	MODERAT	LAV	MODERAT	HØJ	LAV	HØJ	

Den liberale partifamilie							
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU	
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“	
Meget uenig	6	13	2	2	2	0	0
Uenig	9	3	5	5	11	0	0
Hverken enig eller uenig	7	9	9	4	4	1	1
Enig	7	1	8	14	9	9	9
Meget enig	1	4	9	2	2	20	20
Ved ikke	3	3	0	6	5	3	3
I alt (antal partier i partigruppen)	33	33	33	33	33	33	33
Grad af kohærens	LAV	LAV	LAV	LAV	LAV	LAV	HØJ

opgiver moderate svar (10 svarer enig, 12 svarer hverken enig eller uenig, og 10 svarer uenig, mens kun 4 partier er meget enig eller meget uenig). Der er stor divergens hvad angår social tolerance, selvom der er en vis tendens imod at være socialt permissiv.

Den liberale partifamilie

Den liberale partifamilie oplever kun en høj grad af kohærens hvad angår europæisk integration. På alle andre områder er graden af kohærens lav. Samlet set er der derfor en meget lav grad af kohærens indenfor den liberale partifamilie.

Ud af partifamiliens 33 partier mener 29, at europæisk integration er en god ting. De resterende 4 partier svarer hverken enig eller uenig eller ved ikke. Den liberale partifamilie er med andre ord overordentligt pro-europæisk. Overraskende nok er der ikke større samstemighed imellem de liberale partiers holdninger til social tolerance. 13 partier er meget uenige og 3 uenige i, at bløde narkotiske stoffer til eget brug bør legaliseres, mens 9 svarer hverken enig eller uenig. 4 partier er meget enige og 1 er enig. De fleste liberale partier er enten meget enige eller enige i, at de offentlige udgifter bør reduceres for at give mulighed for skattelettelser, men 9 partier

Centrum-højre partifamilien							
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU	
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“	
Meget uenig	9	38	3	4	0	0	0
Uenig	5	10	6	11	4	1	1
Hverken enig eller uenig	11	4	4	15	10	7	7
Enig	8	1	21	25	22	9	9
Meget enig	18	0	22	2	9	38	38
Ved ikke	7	5	2	1	13	3	3
I alt (antal partier i partigruppen)	58	58	58	58	58	58	58
Grad af kohærens	LAV	HØJ	HØJ	MODERAT	HØJ	HØJ	HØJ

er uenige eller meget uenige til sammenligning med 17 enige eller uenige. Der er derved ikke nogen større grad af enighed på økonomiske spørgsmål. Ligeledes er der splittelse hvad angår kriminalitet, miljø og indvandring.

Centrum-højre partifamilien

Indenfor centrum-højre partifamilien er der en høj grad af kohærens omkring økonomi, social tolerance, kriminalitet og europæisk integration. Der er en moderat grad af kohærens omkring miljø, men en lav grad af kohærens omkring indvandring. Samlet set udviser centrum-højre partifamilien en forholdsvis høj grad af intern kohærens.

Indenfor centrum-højre partifamilien er der stærk og udbredt støtte til at reducere statens udgifter for at sænke skatterne. Det understreger, at der fortsat er meget stor intern homogenitet og stor forskel til de venstreorienterede og centrum-venstre partifamilierne i spørgsmålet om økonomisk politik og omfordeling.

Centrum-højre partifamilien er socialt konservativ og ønsker strengere straffe for kriminalitet. Den støtter europæisk integration, og partierne tenderer imod at ville gøre mere for at modvirke global opvarmning, selvom det vil koste arbejdspladser og lavere vækst. Partierne i partifamilien er overordnet set imod offentlige besparelser for at sænke skatterne, men der er en vis uenighed indenfor fordelingspolitiske spørgsmål. Der er også stor divergens omkring indvandring, idet der dog er en overvægt partier, som ønsker at begrænse indvandringen.

Den nationalkonservative partifamilie

Indenfor den nationalkonservative partifamilie er der en høj grad af samstemmighed omkring indvandring og so-

cial tolerance, men en lav til moderat grad af kohærens hvad angår de andre emnedimensioner.

Partifamilien ønsker at begrænse indvandringen, og er socialt konservativ snarere end permissiv. De nationalkonservative partiers holdninger til økonomiske spørgsmål, miljø, lov og orden og europæisk integration varierer meget. Samlet set er graden af kohærens indenfor partifamilien forholdsvis lav.

Diskussion af resultaterne

Den liberale og den nationalkonservative partifamilie udviste kun høj grad af kohærens på bestemte emnedimensioner og samlet set en lav grad af kohærens, mens de andre partifamilier samlet set udviste en høj eller moderat grad af kohærens. Kun den grønne partifamilie udviste en forholdsvis høj grad af kohærens på alle emnedimensioner. Der er et meget klart mønster hvad økonomisk politik og omfordeling, som ofte betragtes som den vigtigste politiske konfliktlinje. Centrum-venstre og den venstreorienterede partifamilie oplever en høj grad af kohærens omkring at være imod at reducere de offentlige udgifter for at muliggøre skattelettelse, og centrum-højre partifamilien tilsvarende oplever en høj grad af kohærens om at være for selvsamme.

De fleste partifamilier har således kun samstemmende holdninger til nogle emner. Mens mange partier har tilpasset sig fremkomsten af en europæisk integration-emnedimension giver især indvandringspolitik og social tolerance („permissiveness“) anledning til væsentlig splittelse i de fleste partifamilier. Omvendt var der i det samlede billede fortsat relativt høj grad af kohærens indenfor hver partifamilie hvad de fleste partifamilier angår. Overordnet set er partifamilien derfor stadig et anvendeligt

Den nationalkonservative partifamilie							
	Indvandring	Social tolerance	Økonomi/omfordeling	Miljø	Kriminalitet	EU	
	„Indvandring til [dit land] bør begrænses mere“	„Den personlige anvendelse af Brugen af blødere narkotiske stoffer bør legaliseres“	„statens udgifter bør reduceres for at sænke skatterne“	„Politikker der modvirker global opvarmning bør fremmes, selv hvis det skader vækst og beskæftigelsen“	„kriminelle skal straffes hårdere“	„europæisk integration er en god ting“	
Meget uenig	0	11	2	2	2	1	
Uenig	0	0	4	4	4	3	
Hverken enig eller uenig	1	1	1	1	0	2	
Enig	4	0	4	4	5	5	
Meget enig	7	0	4	4	1	3	
Ved ikke	3	3	9	0	3	1	
I alt (antal partier i partigruppen)	15	15	15	15	15	15	
Grad af kohærens	HØJ	HØJ	LAV	LAV	LAV	LAV	

analytisk begreb, i hvert fald så længe det ikke anvendes for ukritisk og med tanke for, på hvilke emneområder partifamilier ikke optræder nogenlunde samlet.

Den grønne partifamilie indtog på alle spørgsmål med meget høj grad af intern samhørighed en holdning, der kunne beskrives som venstreorienteret: de er imod nedskæringer i sociale programmer, ønsker bedre miljø selvom det kan koste arbejdspladser, er imod stramninger af indvandringspolitikken og hårdere straffe for kriminalitet. Det eneste område hvor de adskiller sig fra den generelle venstreorienterede gruppe er derved i spørgsmålet om, hvorvidt „europæisk integration er en god ting“. Det er for så vidt ikke overraskende, da de grønne partier fortrinsvist voksede ud af venstrefløjen som enkeltsagspartier, men det må give anledning til overvejelser om, hvorvidt den grønne partifamilie vil overleve som en selvstændig partifamilie, eller blive inkorporeret i en mere generel venstreorienteret partifamilie.

Givet de ovennævnte reservationer omkring den nationalkonservative partifamilie er det ikke overraskende, at der kun kunne konstateres en høj grad af kohærens hvad angik social tolerance og indvandringspolitik. Alligevel synes der at være tale om en egentlig partifamilie, der adskiller sig fra centrum-højre partifamilien med en stærkere konservativ orientering i forhold til social tolerance, mindre EU-begejstring end centrum-højre partigruppen og først og fremmest udtalt modstand mod indvandring.

Den liberale partifamilie er længe blevet opfattet som forholdsvis uhomogen. Allerede von Beyme (1985) bemærkede at der lod til at være et skel mellem hvad han betegnede „radikale“ og „liberale“ indenfor den liberale partifamilie. Blandt andet er det blevet foreslået at opdele den liberale gruppe i en højreorienteret og en venstreorienteret gruppering, svarende til en libertariansk højrefløj og en værdipolitisk venstreorienteret eller autoritetsskeptisk venstrefløj (Smith 1988), indenfor en dansk kontekst velsagtens svarende til Liberal Alliance og Venstre henholdsvis det Radikale Venstre. På samme måde kan man argumentere for, at et liberalt økonomisk udgangspunkt peger i retning af at indgå i centrum-højre koalitioner med centrum-højre partier, imens et liberalt værdipolitisk udgangspunkt synes at pege imod en sådan alliance med konservative kræfter. Dette billede kan genfindes i dag, hvor den liberale partifamilie oplever mindre kohærens set i forhold til de andre gamle partifamilier. Graden af kohærens er så lav, at det må give anledning til overvejelser om, hvorvidt det stadig giver mening at tale om en liberal partifamilie i dag. De liberale partier findes repræsenterede under en partigruppe i Europaparlamentet og betegnelsen liberal anvendes ofte om partier, men i realiteten er der ikke mange lighedspunkter imellem europæiske liberale partier.

Konklusion

På trods af de store forandringer europæisk politik har oplevet siden midten af attenhundredetallet er der en relativt høj grad af konsistens indenfor de europæiske partifamilier, såvel som væsentlige ideologiske forskelle imellem de forskellige partifamilier. Dog er den nationalkonservative partifamilie kun ideologisk betragtet homogen omkring emner, der relaterer til indvandring og social konservatisme, og den liberale partifamilie er meget uhomogen. Der må stilles spørgsmålstegn ved, om det i dag giver mening at opfatte de liberale partier som værende samlet i en fælles partifamilie.

Overordnet betragtet har partierne indenfor samme partifamilier således foretaget en forholdsvis ensartet tilpasning til nye politiske omstændigheder og emner. Partifamilien er stadig et brugbart analytisk koncept, der indfanger væsentlige ideologiske forskelle og ligheder imellem partier på tværs af landegrænser. Dette må dog tages med det forbehold, at der er så lav en grad af ideologisk overensstemmelse imellem de liberale partiers holdninger, at det er problematisk at opfatte det som en samlet partifamilie.

Noter

1. Tak til Tore Vincents Olsen og to anonyme reviewere for forslag til forbedringer til en tidligere udgave af nærværende artikel

Referencer

- Adams, J., Clark, M., Ezrow, L. og Glasgow, G. (2004) Understanding Change and Stability in Party Ideologies: Do Parties respond to public opinion or to past election results? *British Journal of Political Science* 34, 589-610
- Adams, J. Grofman, B. og Merrill, S. (2005) *A Unified Theory of Party Competition*. Cambridge: Cambridge University Press
- Adams, J., Clark, M., Ezrow, L. og Glasgow, G. (2006) Western European parties' policy shifts, 1976-1998. *American Journal of Political Science* vol. 50, no. 3
- Adams, J. og Ezrow, L. (2009) Who Do European Parties Represent? How Western European Parties Represent the Policy Preferences of Opinion Leaders. *The Journal of Politics*. No. 1, 206-23
- Andersen, J. G., Andersen, J., Borre, O., Hansen, K. M., og Nielsen, H. J., (red.) (2007) *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*. Aarhus: Academica.
- Ágh, A. (1996). The end of the beginning: the partial consolidation of East Central European parties and party systems. *Budapest Pap. Democr. Transit.* 156
- Bartolini, S. og Mair, P. (1990) *Identity, Competition and Electoral Availability: European Elections 1885-1985*. Cambridge, UK, Cambridge University Press.
- von Beyme, K. (1985) *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot, Gower
- Bille, L. (1994): *Denmark: The decline of the membership party?* i: Katz, R. og Mair, P. (red.): *How parties organize. Change and adaptation in party organizations in Western democracies*. London, Sage, 134-157

- Bornschieer, S.** (2010a) *Cleavage Politics and the Populist Right. The new Cultural Conflict in Western Europe*. Philadelphia: Temple University Press
- Bornschieer, S.** (2010b) The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe. *West European Politics*, 33:3, 419-44
- Borre, O.** (1974) Denmark's protest election of December 1973. *Scandinavian Political studies* 9. 197-204
- Budge, I., Robertson, D. og Hearl, D.** (red.) (1987), *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programs in 19 Democracies*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Comparative Manifesto Project**, Data Handbook 2005. <http://www.wzb.eu/zkd/dsl/pdf/manifesto-project.pdf>
- Budge, I., McKay, D., Newton, K. og Bartle, J.** (2007) *The New British politics*. Essex: Pearson Education Ltd.
- Dalton, R.** (1996) *Political Cleavages, Issues and Electoral Change*. I: LeDuc, L., Niemi, R. og Norris, P. (1996) Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective. Princeton, Princeton University Press.
- Dalton, R., Flanagan, S. og Beck, P.** (red.) (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton, Princeton University Press
- Downs, A.** (1957) *An Economic Theory of Voting*. New York, Harper
- Dunleavy, Patrick. og O'Leary, Brendan.** (1987) *Theories of the State*. London, Macmillan
- Duverger, M.** (1954). *Political Parties*. New York: Wiley.
- Esping-Andersen, G.** (1985) *Politics against Markets*. Princeton, Princeton University Press
- EU Profiler party positioning dataset (2009) endnu ikke udgivet
- Garrett, G.** (1998) *Partisan Politics in the Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press
- Giddens, A.** (1998) *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press
- Hix, S. og Lord, C.** (1997) *Political Parties in the European Union*. Basingstoke, Macmillan.
- Hix, S.** (2005) The Political System of the European Union. London: Macmillan
- Hix, S., Noury, A. og Roland, G.** (2005) Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament 1979-2001. *British Journal of Political Science* 35, 209-234
- Hix, S., Noury, A. og Roland, G.** (2006) Dimensions of Politics in the European Parliament. *American Journal of Political Science*. vol. 50, no. 2, pp. 494-511
- Hix, S., Noury, A. og Roland, G.** (2007) *Democratic Politics in the European Parliament*. Cambridge University Press
- Hooghe, L. og Marks, G.** (2002) Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies* vol. 35 no. 8, 965-989
- Inglehart, R.** (1977) *The Silent Revolution*. Princeton: Princeton University Press
- Inglehart, R.** (1990) *Cultural Shifts in Industrial Societies*. Princeton: Princeton University Press
- Inglehart, R.** (1997), *Modernization and Postmodernization*. Princeton, Princeton University Press
- Katz, R.S. & Mair, P.** (eds) (1994), How parties organize. Change and adaptation in party organizations in western democracies. London, Sage
- Kirchheimer, O.** (1996). „The Transformation of the West European Party Systems“, i: J. Kirchheimer, O. (1966), „The Transformation of the West European Party Systems“, i J. LaPalombara og M. Weiner (red.), Political Parties and Political Development. Princeton, Princeton University Press, 1966.
- Klingemann, H., Volkens, A., Bara, J., B., I og McDonald, M.** (2006) Mapping Policy Preferences II: Estimates for Parties, Electors and Governments in Eastern Europe, European Union OECD 1993-2003. Oxford: Oxford University Press
- Kristol, I.** (1983) *Reflections of a neoconservative, looking back, looking ahead*. New York, Basic Books
- Laver, M.** (red.) (2001) Estimating the policy position of political actors. London, Routledge
- Leonard R** (1997) Politicizing Europe: Political Parties and the Changing Nature of Public Opinion
about the European Union (doctoral dissertation, University of North Carolina at Chapel Hill, 1997).
- Lewis, P. og Mansfeldova, Z.** (2006) *European Union and Party Politics in Central and Eastern Europe*. Basingstoke, Palgrave Macmillan
- Lindberg, L. og Scheingold, S.** (1970) *Europe's Would-Be Polity: Patterns of Change in the European Community*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Lipset, S. M. og Rokkan, S.** (red.) (1967) *Party Systems and Voter Alignments: Cross National Perspectives*. New York, Free Press
- Lykkeberg, R.** (2008) *Kampen om Sandhederne*. København: Gyldendal
- Majone, G.** (1997) From the Positive to the Regulatory State: Causes and Consequences of Changes in the Mode of Governance. *Journal of Public Policy*, 17: 139-167
- Manza, J. og Hout, M.** (1995) Class Voting in Capitalism Democracies since World War II: Dealignment, Realignment, or Trendless Fluctuation? *Annual Review of Sociology*, vol 21.
- Marks, G. og Wilson, C.** (2000) The Past and the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration. *British Journal of Political Science* 30, 433-59
- Marks, G., Wilson, C., Ray, L.** (2002) National Political Parties and European Integration. *American Journal of Political Science*. Vol. 46 no. 3, pp. 585-594
- Mair, P. og van Biezen, I.** (2001) Party Membership in twelve European Democracies, 1980-2000. *Party Politics* no. 7 vol. 1, 5-21
- Mair, P.** (2008) The Challenge to Party Government. *West European Politics* 31:1, 211-234
- Mair, P. og Mudde, C.** (1998) The party Family and its study. *Annual Review of Political Science*. Vol 1. No. 1, 211-229
- Meguid, B.** (2005) Competition between Unequals: the Role of Mainstream Party Strategy in niche party success. *American Political Science Review* 99, (3) 347-60.
- Mudde, C.** (1996) The War of Words defining the extreme right party family. *West European Politics*. Vol. 19 iss. 2, 225-48
- Munkøe, M.** (2010) *Denmark*. I Gagateg, W. (2010) *The 2009 Elections to the European Parliament – Country Reports*. Firenze: EUI
- Müller, W. og Strøm, K.** (1999) *Policy, Office or Votes? How Political Parties in Western Europe make hard decisions*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pedersen, M.** (1989) En kortfattet oversigt over det danske partisystems udvikling. *Politica* 21, 3
- Pennings, P. og Lane, J.** (1998) *Comparing party system change*. London, Routledge
- Pierson, C.** (2001) Hard choices, social democracy in the twenty-first century. Oxford, Polity press
- Przeworski, A.** (1995) *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press
- Rydgren, J.** (2005) Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family. *European Journal of Political Research*, volume 44 number 3, pp. 413-437
- Sartori, G.** (1976) *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press

- Scharpf, F.** (1987) *Crisis and choice in European social democracy*. Ithaca, Cornell University Press
- Self, P.** (1993) *Government by the Market? The Politics of Public Choice*. London: Macmillan
- Smith G.** (1988). *Between left and right: the ambivalence of European liberalism*. I: Kirchner (1988), *Liberal Parties in Western Europe*. Cambridge, Cambridge University Press. pp. 16-28
- Strøm, K.** (1990) A Behavioural Theory of Competitive Political Parties. *American Journal of Political Science*, volume 34 issue 2, 565-598
- Swank, D. og Steinmo, S.** (2002) The New Political Economy of Taxation in Advanced Capitalist Economies. *American Journal of Political Science*. Vol. 46 no. 3, 642-655
- Ware, Al.** (1996) *Political Parties and Party Systems*. Oxford, Oxford University Press